

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1869

De SS. Martiniano, Saturiano Eorumque Duobus Fratribus Martyribus; Et
De S. Maxima Virgine, In Africa.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-67915](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-67915)

A (Aldebertus abbas Uzerchiensis), retenta tamen sibi ecclesia S. Silvani, ubi senectutis suae debilitatem a rigore monastici ordinis aliquantum relevaret. Qui vero attenderit privilegium Hildegarii ad annum circiter 958 referendum esse, et anno 997 ecclesiam burgi Ageduni B. Mariæ Dei genitrici, non S. Silvano, dicatam fuisse, et præterea in Uzerchiensi fragmento S. Silvani ecclesiam absque monasterii mentione venire, is sane non dubitabit quin Agedunense monasterium diversum sit ab hac ecclesia, et quin minime queat ex citatis monumentis concludi olim ecclesiam dicti monasterii vocabulo S. Silvani usam fuisse; licet celeberrimus ad eum venerandum illuc concurreret populus, ut Collinus congruus est testis. Atque hæc de cultus

indiciis, sæculo x S. Silvano præstiti. Recentior Sanctorum Lemovicensium biographus Labiche de Reignesfort, canonicus Lemovicensis, prodit aliquot alia cultus signa, quæ ad posteriora tempora forte pertinent. Scribit scilicet (a), Sanctum Silvanum patronum esse oppiduli Ageduni ejusque parœcialis templi: in quo Hugo XIII (b) comes Engolismensis anno 1302 sub S. Silvani titulo plures vicariatus seu cappellanas fundasset; similia beneficia ecclesiastica existisse in Anzême, archipresbyteratus de Gueret loco; et templa parœcialia in Château-Hors-Chervix, in Chirac prope Mimac, et in Chrosmas S. Silvani vocabulo et patrocinio gaudere. Plura de hoc Sancto neque rescivimus, neque resciri posse arbitramur.

(a) Six mois des Vies de Saints... de tout le Limousin. 1828, p. 243 — (b) Moreri Dict. Hist. et Geogr., t. I, part. II, p. 92.

B

E

DE SS. MARTINIANO, SATURIANO EORUMQUE DUOBUS FRATRIBUS MARTYRIBUS; ET DE S. MAXIMA VIRGINE,

IN AFRICA.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. V. H.

C

F

§ I. De variis Martyrologiis, quæ de SS. Martyribus agunt, et de tempore passionis.

ANNO
CCCLVIII VEL
CCCLIX.

Martyrologia
varia passio-
nem horum
Martyrum

Martyrologium Romanum parvum Adoni præfixum hos pugiles cum CCLXX Martyribus, de quibus supra egimus, ita conjungit, ut in unam turmam coalescere videantur, qui in persecutione Vandatica passi dicuntur; nulla quidem facta mentione de S. Maxima. Sic enim habet: Sanctorum Martiani et Satyriani cum duobus fratribus eorum et aliorum CCLXX pariter coronatorum Vandatica persecutione. Hanc Martyrum conjunctionem suo etiam calculo probare videntur Ado atque Usuardus dum scribunt, ille quidem: In Africa Sanctorum Martyrum CCLXX pariter coronatorum et Sanctorum Martyrum Martiani et Satyriani cum duobus fratribus eorum et egregiæ Christi ancillæ Maximæ Virginis, etc. Usuardus vero eadem habet, nisi quod pro Satyriano habeat Satiriano, et S. Maximam ponat post Martyrum elogium his verbis: Passa est etiam Maxima Virgo cum eis. De S. Maxima agemus infra protulimus.

2 Hæc, inquam, monstrare videntur Adonem et Usuardum utrumque martyrium conjunxisse. Quamquam forte et separasse dici possint, tum quia contra morem communiter receptum, quem tamen servaverat Martyrologium Romanum parvum, globum Martyrum, qui sequi solet nomina propria, Martiniano ejusque Sociis præposuerint, tum etiam quia illorum verba conjunctionem non absolute sonant; scribunt quidem utramque turmam in Africa passam, sed propter particulam conjunctivam et non necessario infertur, eodem tempore coronatam fuisse. Quidquid sit, Martyrologium Romanum hodiernum Martyres nostros a turma CCLXX discrevit, dum scribit: In Africa Sanctorum Martyrum ducentorum septuaginta pariter coronatorum. Ibidem Sanctorum Martiniani et Saturiani cum duobus eorum fratribus, etc. Quibus verbis utramque turmam diserte disjungit. Baronius quidem in Annotationibus ad Martyrologium Romanum, opinatur CCLXX in Vandatica persecutione coronatos fuisse, sed

AUCTORE
J. V. H.

sed ut videtur nulla nixus auctoritate, ut patet ex rationibus supra allatis ubi de Martyribus CCLXX num. 4 egimus, quas hic repetere non juvat.

quæ corrigenda sunt ex Victore Vitensis:

3 Sanctorum Martyrum elogia in Martyrologiis ita ex S. Victoris Vitensis (de quo majores nostri ad diem XXIII Augusti (a)) Historia Vandalicæ persecutionis lib. I cap. X desumpta sunt, ut nihil in iis occurrat, quod ex eadem non mutuatum sit. Jure igitur merito ad ejus historiam corrigenda sunt, quæ minus recte in Romano parvo, Adone et Usuardo descripta fuerunt. Imprimis absunt omnino ab Historia Victoris Vitensis Martyres CCLXX, de quibus præfati sumus. Dein ipsa SS. Martyrum nomina ad illius normam redigenda erunt. Hi martyrologi omnes scribunt Martianum, dum Victor constanter Martinianum habet. Revera quidem Lorichius in suo Victore typis edito Colonia: A. 1537 et Basileæ A. 1541 primo Mauritanum scribit, quem deinde semper Marturianum appellat; et Orthodoxographia seu collectio sacrorum auctorum, inter quos Victoris libri tres de Persecutione Vandalica editi sunt Basileæ A. 1555, Marturianum vocat primum Martyrem. Non minor est varietas in nomine alterius: Satirianum enim aut etiam Satirianum, quin et Saturnianum scribunt martyrologia supra laudata et codex inus Ms., ut habet D. Ruinart in annotatione XXXIII ad Historiam Persecutionis Vandalicæ. Sed omnino corrigendæ sunt hæc nominum varietates ex editione D. Ruinart, qui SS. Martyres secundum codices Mss. optimæ notæ Martinianum et Saturianum appellandos docet, prout jam Card. Baronius in editione Martyrologii Romani a se emendati scribendos ex Victore judicaverat.

B

tempus martyrii non ad an. 430

4 Nunc deveniendum est ad questionem de tempore, quo Martyres nostri passi sunt. Varia enim est eruditorum sententia, quamvis omnes consentiant, Vandalica persecutione passos fuisse; si Card. Baronius in suis ad Martyrologium Romanum Observationibus excipias, dicentem: Quando passi sint, non invenimus: dicere necatos esse in persecutione Vandalica, divinare est, cum nullius auctoritate probetur. Unde liquet ab eruditissimo viro præteritam fuisse S. Victoris Vitensis Historiam de Persecutione Vandalica; ex qua dubium nullum relinquitur, quin sub Vandalis passi fuerint SS. Martyres. Quæ est igitur inter eruditos opinio diversitas, sola circa annum passionis versatur.

C

aut ad annum 470

5 Quare reliqui eruditi, qui tempus aliquod affigere passioni conati sunt, annum aliquem post captam Urbem statuunt. Card. Baronius annum 456; Martyrologium Parisense jussu Cardinalis Noailii

editum, annum 457; Stephanus Antonius Morcelli in sua Africa Christiana (b) annum 459 martyrio assignant. Difficile esset indagatu quas quisque rationes inierit, ut annum quemdam certum figeret; cum Tillemontius in suis Monumentis ecclesiasticis (c) candide fateatur ignorari tempus, quo passi sunt Martyres nostri. Si argumento vere solido niteretur conjectura Card. Baronii (d) et Gynecei Arturi ad hunc diem, scilicet hos Martyres fuisse ex Urbe captivos, nullum videretur dubium quin illorum passio ad annum 470 proxime accederet.

6 Idem opinatur Daniel Papebrochius noster ad XVI Maii (e), ratus Maximam ejusque socios cum Romana præda devenisse in manus cujusdam Vandalii. S. Virgo, teste Victore, universæ domui dominabatur velut œnoma. Hoc, ait Papebrochius loco cit. plurium annorum fidelem servitutem supponit, intra quos tantam dominorum suorum inierit gratiam. His annis addenda quoque sunt, reliqua mora in familia herili, et in monasterio Tabracensi, sed præcipue incolatus inter Mauro, quorum conversio ad fidem catholicam, et quæ ex mirabili prædicatione secuta sunt, missio ad civitatem romanam et constructio ecclesiæ, facile aliquot annorum spatium occupant; unde mirum videri non deberet ad annum usque 470 prorogandum esse tempus martyrii. Hæc probabilem facerent conjecturam de tempore passionis, si certo constaret Maximam et socios fuisse Roma abductos captivos: tunc enim omnis chronotaxis ab anno 455 exordium sumeret, recteque ad annum circiter 470 deduceretur.

ut etiam opinatur Daniel Papebrochius:

E

7 Verum nihil est, quo hæc conjectura solide fulciri possit; nam quod Martiniani et Sociorum martyrium post Romanam vastationem et captivitatem acciderit, nequaquam hinc consequi videtur, tunc primum in servitutem fuisse redactos, quod nec vel levissimo indicio insinuat Victor, quin imo, cum lib. I. Historiæ suæ cap. IV, asserat jam ab an. 439 antiquam illam ingenuam ac nobilem libertatem (Carthaginis) in servitutem redactam, nihil obstat quominus dicamus tunc Martyres nostros jugum servitutis subiisse: qua in hypothesi, cum usque ad annum 459 viginti annorum intervallum habeamus, est certe tempus sufficiens, ut omnia quæ enumerat D. Papebrochius supra num. 6, facile peragantur. Passionem autem Martyrum ad annum LIX quinti sæculi quam proximam esse inde conjicimus, quod martyrium videatur accidisse circa tempus quo rex Zeugitanæ et Proconsulari provinciæ episcopos interdixit ordinandos... Tunc enim martyres quam plurimi fuisse probantur; et statim Martyrum nostrorum passio subnectitur. Regium autem interdictum editum est, ut patet ex Victore loco citato immediate post mortem episcopi Carthaginensis S. Deogratias, de quo majores nostri ad diem XXII Martii (f). Istic quidem dicitur ordinatus Deogratias an. 453, probabiliter quia hoc anno VIII Kal. Novembris in diem Dominicam incidebat: sed Chronicon Prosperi Tyronis apud Canisium (g), clare asserit Studio et Aetio Coss. seu an. 454 die Dominica ordinatum episcopum Deogratias, et proinde IX Kal. Nov. Malo errore agnoscere in numero Kalendarum quam in Consulum nominibus (h): quoniam error tanto facilius excidere potuit, quod olim, ut demonstrant Benedictini auctores Novi Tractatus Diplomatices (i), numerus nonus exprimeretur per VIII, unde facile obelus unus manuum scriptoris effugerit. Victor dein ibid. cap. VIII episcopo Deogratias tres annos episcopatus tribuit, quibus menses duo

sed circa an. 439 statuentum est

F

(a) T. IV August., p. 628. — (b) T. III, p. 172 — (c) Mém. pour serv. à l'hist. ecclésiast., t. XVI, p. 532. — (d) Ad. ann. 456, § xiv. — (e) T. III Maii, p. 581, num. 8. — (f) T.

III Mart., p. 384. — (g) Antiq. Lect., tom. I, p. 311. Edit. Basnag. — (h) Cfr. Baron. ad an. 452, § LXVI et Crit. Pag. § viii. — (i) Nouv. Traité de Dipl., t. III, p. 519.

dies

A dies tredecim addendi sunt, si fidem adhibemus Kalendario sæculi VI edito a Joanne Mabillon (a) quod depositionem Deogratias episcopi Nonis (v) Januarii innectit: hinc obitus ejus an. 458 alligandus est, proindeque hoc anno aut sequenti passio Martyrum nostrorum reponenda videtur.

§ II. De SS. Martiniani et Maximæ conjugio, et de disciplina Ecclesiæ circa impedimentum e voto castitatis proveniens.

Collocatur
Maxima ab
hero suo

Vandalus, cui serviebant Martinianus armifactor et Maxima universæ domus æconomus, ut fideles sibi magis, inquit Victor num. 1 juxta passionis historiam infra edendam, memoratos famulos faceret, voluit eos conjugali consortio sociare. Martinianus adolescentulorum sæcularium more conjugium affectabat; Maximaque jam Deo sacrata humanas nuptias refutabat. Veruntamen S. Maxima licet firma in proposito servandæ virginitatis, sed Deo confisa, videtur voluntati herili non repugnasse: id quippe indicant tum Victoris verba, quibus dicit: ubi ventum est, ut cubiculi adirentur secreta silentia, Martinianum maritali fiducia quasi cum conjugæ cupuisse cubitare; et, Martiniano jam ad meliora traducto, nesciisse Vandalum spiritualis secreti commercium. Unde probabile nobis est, S. Maximam consensu suo firmasse matrimonium, quod Maigretius in Martyrographia Augustiniana, Herrera in Templo Eremitano, aliique certo initum fuisse innuunt.

in matrimo-
nium

9 Apud Romanos penes dominum fuisse, assignare servis conjuges, satis clare enuntiat Columella de re rust. lib. 1, cap. 1. Hujusmodi vero maritales conjunctiones ne matrimonii quidem nomine dignabantur Romani, sed contubernium appellabant (b). Alio se modo habebant servi apud Germanos, e quibus Vandali prodibant. Servis, ait Tacitus (c), non in nostrum morem descriptis per familiam ministeriis utuntur. Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis, ut colono injungit, et servus hactenus parat. Cætera domus officia uxor ac liberi exequuntur. Verberare servum, ac vinculis et opere coercere, rarum: occidere solent, non disciplina et severitate, sed impetu et ira, ut inimicum, nisi quod impune. Talis quidem erat servitutis conditio in Germania, sed ab hac simplicitate jam deflexerant Vandali, et Romanos mores ceterum satis prout, utpote quos videmus Maximam et Martinianum ad ministeria domestica adhibuisse. Circa servorum conjugia plenam fuisse dominorum potestatem monstrat Dr. Felix Papencordt in opere de Vandalis in Africa (d).

Martiniano: 10 Attamen formam aliquam ad contubernium olim adhibitam fuisse, commode arguitur e Codice Justiniani (e), qui loquitur de contubernio contra juris formam inito. Quod vero ad juris normam contrahebatur, coram Ecclesia cui non est servus neque liber (f) vim rati matrimonii habebat, nisi obstarat impedimentum aliquod dirimens. Tale vero matrimonium a S. Maxima contractum fuisse mihi probabile apparet; neque id inusitatum in antiqua

Ecclesia: sic S. Cæcilia, ut habet Breviarium Romanum ad diem XXII Novembris, quum virginitatem suam Deo vovisset, contra voluntatem suam datur in matrimonium Valeriano: sic S. Julianus, post promissam castitatem, superne illustratus, Basilissam ducit uxorem (g): lumine cælesti sciabant ex istiusmodi actu suam castitatem nullum detrimentum esse passuram. Quæ quidem ratio et pro Sancta nostra Virgine valere potest, ut nuptias aliquin prohibitas contrahere sibi licere existimarit, quoniam deliberatum habebat a voto castitatis nunquam discedere, ut monstrant ejus ad Martinianum verba apud Victorem loco cit. Christo ego, inquit, o Martiniane frater membra mei corporis dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam cælestem et verum sponsum.

11 Ceterum satis notum est iis qui theologicas aut canonicas disciplinas vel summis labris delibant, votum simplex castitatis nuptias quidem illicitas facere, non vero invalidas. Imo sunt nonnulli qui opinantur nullum istiusmodi votum olim matrimonium diremisit: hujus sententiæ patronus inter alios est, Zegerus Bern. Van Espen, qui in Jure ecclesiastico universo (h) dicit non ante sæculi XII annum trigesimum nomen ab Innocentio II introductam fuisse voti solemnitate, atque adeo illo ex capite impedimentum dirimens matrimonii. Hic enim pontifex in concilio Lateranensi II, cap. VII et VIII (i) sancit: Ut lex continentis et Deo placens munditia in ecclesiasticis personis et sacris ordinibus dilatur, statuit quatenus episcopi, presbyteri, diaconi, subdiaconi, regulares canonici et monachi atque conversi professi, qui sanctum transgredientes propositum uxores sibi copulari præsumpserint, separentur: hujusmodi namque copulationem quam contra ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus: qui etiam ab invicem separati pro tantis excessibus condignam pœnitentiam agant. Id ipsum quoque sanctimonialibus fœminis, si, quod absit, nubere attentarint, observari decernimus.

12 Hæc prima fronte novæ legis imaginem præferre videntur; sed si antiqua monumenta revolvimus multa inveniuntur, quæ meo judicio monstrant, legem hanc multis sæculis Innocentio II antiquiorem. Etenim sunt canones plurimi qui monachorum monialiumque nuptias cum matrimonio quod, priori viro superstite attentatur, comparant; sunt alii, qui omnimodam separationem injungunt; sunt denique qui professionem regularem inter impedimenta matrimonii dirimentia reponunt. Quæ sane omnia ostendunt et antiquis temporibus votum aliquod castitatis extitisse, quod vim ac indolem voti solemnitis induerat. Ac primo quidem sanctimonialium prævaricantem inter adulteras reputari, clare docet S. Innocentius I in epistola sua decretali ad omnes episcopos data anno Christi 404, qua dicit (k) si quæcumque vivente viro alteri nupserit, habeatur adultera..., quanto et illa (a sacerdote velata) magis tenenda est, quæ ante immortalis se sponso conjunxerat et postea ad humanas nuptias transmigravit?

13 Id quoque in laudata epistola sub silentio prætermittendum non est, S. Innocentium duplicem virginum ordinem distinguere: alterum earum, quæ quidem perpetuam virginitatem ita voverant, ut tamen velatæ non essent; alterum earum, quæ velari a sacerdote meruerunt: ac duplex iste virginum ordo apprimè meo judicio hodiernam nostram distin-

AUCTORE
J. V. H.

qua occasio-
ne monstra-
tur sæc. XII
antiquior

E

origo impedi-
menti diri-
mentis ex
voto solemniti

F

1º compara-
tione cum
nuptiis,

(a) Vet. Analect., p. 167. — (b) Adam Antiq. Rom., t. I, p. 75 et t. II, p. 310. Cujas, t. IX oper. col. 1475. — (c) De Morib. Germ., c. xxv. — (d) Gesch. der Vand. Herrschaft in Africa, p. 187. — (e) L. 24, C. de Incest. nupt. (ix. 9). —

(f) Galat. III. 28. — (g) Act. SS., t. I Januar. die ix, p. 576, n. 5. — (h) Part. II, sect. 1, tit. XIII, t. I, oper. p. 582. Edit. Lovan. al. Lugdun. an. 1778. — (i) Labbe, t. X. Conc. col. 1003. — (k) Ibid. t. II. Conc. col. 1252.

ctionem

AUCTORE
J. V. H.

ctionem inter simplex et solemne castitatis votum declarat. Porro benignius vult agi Pontifex cum lapsis, quæ velatæ non sunt : nam pronuntiat solvi posse istam pollicitationem, non tamen sine vindicta : illicitum scilicet erat earum matrimonium, non tamen invalidum ; nam acta aliquanto tempore poenitentia expiata, nuptiis legitime fruebantur. Ast severius habet S. Pontifex virgines jam velatas, quas perenni publicæque poenitentia subjectas volebat. Ex ipsa quidem decretali deducere conatur Van Espen l. c. velatarum nuptias validas fuisse, quia monialis lapsa non admittebatur ad poenitentiam priusquam vir de sæculo recesserit, commentaturque fieri id indubie ne poenitentia cedat in matrimonii initi injuriam ; tum enim publice poenitentibus actum conjugalem exercere non licebat. Sed videtur Espenius mentem Pontificis non assecutus. Imprimis, ut nihil dicam de inæqualitate pœnæ, quæ non velate certa, incerta velata, si nempe viro superstes fuerit, statuitur, Innocentius loquitur de lapsis, quæ vel publice nupserint vel se clanculo corruerint : numquid et occulte corrupta adhaerere debet corruptori, donec hic vixerit? Dein Pontifex dicit pollicitationem non velatæ solvi posse, ergo quum nihil simile dicat de velata, solvi non potest vinculum ejus, quæ ante immortali se sponso conjunxerat.

B
priori viro,
contractis ;

14 Eadem doctrinam tradit S. Hieronymus dicens lib. I adv. Jovinian. cap. VII (a) : Virgines post consecrationem (id est velatas) nubentes non tam adulteras esse, quam incestas. S. Joannes Chrysostomus scribit ad Theodorum lapsum adhort. II (b) : Τὸν ἐπουρανίῳ συναφθέντα νεμφίῳ, τοῦτον μὲν ἀρεῖναι, γυναῖκι δὲ ἐαυτὸν συνάψαι, μοιχεία τὸ πάσιμα, καὶ μηδὲν ἀλλοτρίῳ γάμῳ καλῆς. Id est : Eum, qui semel cœlesti sponso junctus est, si ab eo divellatur et uxorem ducat, adulterium committit, quamvis millies hoc ipsum nuptias voces. Iisdem fere verbis utitur S. Ambrosius in tractatu ad virginem lapsam (c), quem S. Doctori adscribit D. Ceillier (d) : Quæ se spondit Christo et sanctum velamen accepit, jam nupsit, jam immortali juncta est viro. Etiam si voluerit nubere communi lege conjugii, adulterium perpetrat, ancilla mortis efficitur. Similem ratiocinationem de virgine lapsa facit S. Basilius in Epistola Canonica II ad Amphilochem (e), et S. Augustinus, Enarrat. in Ps. LXXXIII n. 4 (f). Verum S. Augustinus a multis tamquam patronus contrariæ opinionis citatur, quia scilicet libro de sancta Virginitate c. xxxiv (g) dicit virginibus aliquibus voto castitatis obstrictis melius esse nubere quam uri ; et lib. de Bono Viduit. cap. x (h) reprehendit illos, qui docent lapsarum nuptias non esse conjugia. Sed secum ipse et cum aliis commode explicatur S. Doctor, si duplex continentium ordo distinguitur, nempe earum quæ simpliciter voverunt, et earum quæ insuper sacrum acceperunt velamen : ac de priori ordine loquentem Augustinum censeo, quia in libro de sancta Virginit. l. c. agit de veste elegantiore, de capitis ligamento notabili, de prætumidis umbonibus capillorum, quæ certe sanctimonialibus seu velatis non conveniebant, quoniam cavet Epist. cxxi, al. cix (i) ut capillos nulla ex parte nudos habeant ; in libro autem de Bono Viduit. cap. xxi præmonet continentem ne divitiarum cupiditate capiantur pro cupiditate nuptiarum, ne in cordibus nummus viri

C

(a) Tom. IV Oper. col. 156. Edit. Paris. an. 1706. — (b) Tom. I Oper., pag. 38. — (c) Tom. V Oper., pag. 167. Edit. Venet. an. 1781. — (d) Hist. des Aut. eccl., tom. VII, p. 476. — (e) Tom. III Oper., pag. 291. Edit. Paris. an. 1730. — (f) Tom. IV Oper. col. 880. Edit. Paris. an. 1679. — (g) Tom. VI, col. 286. — (h) Ibid., col. 375. — (i) Tom. II, col. 781. — (k) Labbe, Tom. V Conc. col. 874. — (l) Ibid., col.

amori succedat, quod cum voto paupertatis religiosæ stare non potest.

15 Nostra dein sententia confirmatur ex separatione injuncta iis qui tales nuptias attentarint. Patres Concilii Turonensis anni 567 ad S. Radegundem scribunt (k) anathemati subjectam monialem viro adhaerentem, donec separatione facta per competentem.... poenitentiam.... recipi mereatur. Concilium Barcinonense anni 599, canone VI (l) sancit ut velatæ, quæ a pudicitia violatore se sequestrare noluerint, ita sint alienæ a communione catholica, ut nulla prorsus eis vel colloqui consolatatio relinquatur. Cui legi consonat can. XI Concilii Forojuliensis sub Paulino episcopo Aquilejensi anni 791 (m) præcipiens ut quæ voto castitatis emisso, ob continentia signum nigram vestem, quasi religiosam, sicut antiquus mos fuit in his regionibus, indutæ fuerint, licet non sint a sacerdote sacratæ... si postea sese vel clanculo corruerint seu publice nupserint.... segregentur ab invicem. Meldense Concilium anni 845 canone LXVII (n) vult ejusmodi nupturientes ad habitum religionis cogi, et sine ulla spe uxoriæ copulationis perenniter permanere : quam sanctionem in Germania quoque vigere monstrat Concilium Triburiensis canon XXIII (o) dum vult ut hujusmodi personæ omnino separantur et juramento colliguntur, ne vel familiari fruantur colloquio ; et in Anglia, lex Edgari (p) jubentis, ut sanctimonialis lapsa deserat peccati consortium. Tandem Concilium Lateranense I sub Calixto II celebratum anno 1123 canone XXI (q) eodem tenore matrimonia interdicit monachis æque ac presbyteris, contracta quoque matrimonia ab hujusmodi personis disjungi præcipit, quibus verbis clare monstratur nihil novi sanxisse Concilium Lateranense II, ut vult Espenius.

D
2º e separa-
tione injun-
cta,

E

16 Hisce argumentis e comparatione cum adulterio et ex præscripta omnimoda separatione petitis, tertium subjungimus, quod vim suam ad monstrandam asserti nostri veritatem habere censemus. Plura scilicet sunt antiqua documenta, quæ eodem sermonis tenore, iisdemque pœnis damnant et incestas propinquorum et sacrilegas monialium nuptias. Sic Concilium Parisiense v, an. 615 canone XIV (r) ad incestas conjunctiones ab omni Christianorum populo reseandas, dicit, ab illicitis conjunctionibus sequestratione manifestissima abstinere debere, qui relictam fratris, sororem uxoris.... vel in religionis habitu deditam conjugii crediderit consortio violandam. Eodem modo loquitur Metensis Synodus anni 753 canone I (s) quo multa punitur homo si incestum commiserit.... de Deo sacrata aut commatre sua.... aut cum matre et filia ; et Egbertus archiepiscopus Eboracensis in Anglia canone CXXXIX (t) eodem anathematis fulmine percellit, qui monacham, et qui affinem vel de propria cognatione uxorem duxerit. Atque istiusmodi nuptias non solum pœnis inter se, sed etiam prohibitione æquiparari, monstrat canon XV Concilii Calchutensis in Anglia anni 787 (u) interdicens omnibus injusta connubia et incestuosa, tam cum ancillis Dei vel aliis illicitis personis, quam cum propinquis et consanguineis vel alienigenis uxoribus ; et epistola synodica Concilii Duziacensis in provincia Rhemensi anni 874 (v) quæ prohibet omnes illicitos

3º quia tale
votum inter
impedimen-
ta

F

1606 et Aguirre, tom. III Conc. Hisp., p. 307. — (m) Labbe, tom. VII, col. 1006. — (n) Ibid., col. 1839. — (o) Tom. IX, col. 453. — (p) Wilkins, tom. I Conc. Brit., pag. 233. — (q) Labbe, tom. X, Conc. col. 899. — (r) Labbe, tom. V, col. 1632. — (s) Ibid., tom. VI, Conc. col. 1660. — (t) Ibid., col. 1598. — (u) Ibid., col. 1869. (v) Tom. IX, col. 261.

concupitus

A concubitus: multo magis, addit, concubitus cum propinquis Deoque dicatis foeminis. Eadem vestigia sectatur Concilium Ænhamense in Anglia anni 1009, quando canone VIII (a) præcipit ut nemo illicitis conjunctionibus se inquinet, id est, cum cognatis, vel cum conjugatis, vel cum Deo sacratibus: quam sanctionem confirmavit dein anno 1032 Canutus rex Angliæ et Daniæ I. XIV (b), in nomine Dei præcipiens, post enumerata impedimenta matrimonii dirimentia, ne commatrem aut filiolum suam, nec sanctimonialem nec repudiatam aliquis ducat uxorem. In omnibus supra citatis documentis, quæ brevitatis causa non integra produxi, impedimentum voti unicum esset, quod dirimens non fuisset: quam abnormitatem non facile sanctissimis et gravissimis viris adscribet.

reponitur.

17 Atque hæc sunt præcipua momenta, quæ mihi suadent impedimentum, e voto profuens invalidansque matrimonium, longe antiquiorem habere originem, quam assignatam supra ab Espenio; imo eandem viam non coævam esse ipsis exordiis status monastici. Fateor quidem superesse aliqua e SS. Patribus testimonia, quæ difficultatem aliquam facessunt, sed hæc tanta non est ut clarissimam doctrinam Conciliorum elevet. Citatur non raro casus Venantii patricii, qui e monasterio elapsus, uxore ducta, duas filias suscepit. Lapsus S. Gregorius Papa benigne tractat, sed ut respiscat (c): vult omnino ut ad monasterium redeat, scribitque ad Joannem Syracusanum epistola xxxvi, lib. xi (d), ut hortando, rogando, Dei terribile iudicium proponendo, ineffabilem ejus misericordiam promittendo ad habitum suum redire vel in extremis debeat, ne ei tantæ culpæ reatus in æterno iudicio obsistat. Videmus igitur et hic necessitatem separationis hujusmodi conjunctis impositam; quæ sola monstrat facinus Venantii sancto Pontifici matrimonium non fuisse. Nunc ut ad S. Maximam unde digressi sumus redeamus, ejus verba clare indicant voto castitatis obstructam fuisse; nihil tamen urget eandem fuisse velatam, quin potius obstat ætas ejus tenera, quando in servitutem redacta fuit. Hinc si consentire, (quod quidem mihi probabile) matrimonio visa est, validum fuerit in foro externo, quod solas velatarum nuptias inanes pronuntiat.

C

§ III. De monachatu SS. Martiniani, Sociorum et Maximæ.

SS. Martyres,

Martinianus, Maximæ rationibus et precibus inductus ad servandam mutuo consensu castitatem, etiam suis fratribus, pergit Victor num. 2, persuasit, ut thesaurum quem invenerat, haberent, utpote germani, communem. Et Deo altiores ascensiones in corde ejus disponente, conversus Martinianus cum tribus fratribus suis, Dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes, Tabraceno monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor Andreas, sociantur. Erat fortasse Andreas ille monachus, de quo S. Augustinus scribit in epist. XLVIII al. LXXXI (e) data circa annum 398. Hanc Martyrum fugam probat Victor, dicendo Vandalum tandem invenisse jam non sua, sed Christi mancipia. Non ignorabat tamen Victor can. IV. Conc.

Chalcedon. quo cavetur, nullum in monasteriis servum recipi, ad hoc ut sit monachus, præter voluntatem sui domini (f): Μηδὲνα δὲ προσδέχσθαι ἐν τοῖς μοναστηρίοις δούλον ἐπὶ τῷ μονάσει παρὰ γνάμην τοῦ ἰδίου δεσπότου. Cfr in Decreto distinctionem LIV.

19 Fundata erat hæc disciplina in verbis S. Pauli I ad Tim. cap. vi, §. 1: Quicumque sunt sub jugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur... Si quis aliter docet... superbus est, nihil sciens. Justinianus Imperator Nov. v, cap. II, § 1, vult quidem servos in monasteriis per triennium probatos et monachos effectos, liberos fieri; sed hæc Martyres nostros, utpote antiquiores ipsa lege, non juvant. Excusari quidem possent ignorantia homines simplices et inferioris conditionis; sed illud remedium nobili pastori Andreæ ejusque monachis via prodesset, cum illorum ignorantia difficulter nobis probaretur. Excusandi itaque sunt, aut quia legitima non erat illorum servitus, aut potius quia periclitabatur illorum fides, quod eventus postea docuit. Quod periculum præcavens Constantinus Imperator legem tulit ne Christianus ullus serviret Judæis... Quod si quis Christianæ religionis servus penes Judæum deprehenderetur, illum quidem libertate donari, Judæum vero pecunia multari jussit. Verba sunt Eusebii in Vita Constantini lib. IV, cap. xxxvii. Ἀλλὰ δὲ Ἰουδαίους μηδὲνα Χριστιανὸν ἐνομοθέτει δουλεύειν... ἐὶ δὲ εὐρεθείη τις τοιοῦτος, τὸν μὲν ἀνεῖσθαι ἐλευθέρου· τὸν δὲ ζημιῶν χρημάτων κολάζεσθαι. Hanc legem ad hæreticos extendit consuetudo, sancita tandem ab Arcadio et Honorio, lib. 4. § 8, cap. de Hæret. (r. 5), et lib. I cap. Ne Christ. mancip. (r. 10).

AUCTORE
J. V. H.

fuga servituti subtrahit,

20 Non solum habitum monachalem induisse, sed etiam professione monastica obligatos fuisse, insinuant verba Victoris, dicentis Vandalum invenisse jam non sua, sed Christi mancipia, cui se dicaverant per vota religionis. Hinc in Martyrologio Ordinis Eremitarum S. Augustini et in Directoriis ad usum eorundem Patrum dispositis, adscribuntur Martyres nostri Ordini Augustiniano. Nostrum non est arduæ quæstionis de monachatu inter Canonicos et Eremitas S. Augustini agitata, quam dirimere refugit Joannes Stillingus noster propter gravissimas rationes allatas in Vita S. Augustini ad diem xxviii Augusti (g), solutionem tentare. Hoc tamen dicere non dubitamus Martinianum et socios ad illud institutum monasticum pertinere, quod S. Augustinus in Africa aut instituit, aut ita excoluit ut ab ipso stabilior formam acceperit. Non pauca sunt quæ suadent S. Augustinum primum fuisse, qui monasticam vitam, in Oriente et Italia jam per vulgatam, in oras Africae invexerat. Exprobraverat scilicet ei Petilianus episcopus Donatista, quasi genus vitæ monachorum ab ipso fuisset institutum; non negat S. Doctor, sed lib. III contra litt. Petilianum cap. XI (h) simpliciter respondet: Quod genus vitæ omnino quale sit, nescit, vel potius toto orbe notissimum nescire se fingit.

in Tabracensi monasterio professione vitam religiosam;

F

21 Huc etiam facit testimonium S. Possidii, Vitæ scriptoris, qui cap. XI (i) dicit per Augustini discipulos monasteria fuisse instituta: proficiente porro doctrina divina, sub sancto et cum sancto Augustino, in monasterio Deo servientes, ecclesiæ Hipponensi clerici ordinari cœperunt. Ac deinde innotescente et clarescente de die in diem Ecclesiæ Catholice prædicationis veritate, sanctorumque servorum Dei proposito, continentia et paupertate profunda, monasterium quod per

quam S. Augustinus in Africam invexit.

(a) Tom. IX, col. 799. — (b) Ibid., col. 927. — (c) Lib. I, epist. xxxiv, tom. II Oper. col. 522. Edit. Paris. an. 1705. — (d) Ibid., col. 1119. — (e) Tom. II Oper. col. 114. — (f)

Labbe, tom. IV Conc. col. 757. — (g) Tom. IV, Aug., p. 254. — (h) Tom. IX, Oper. col. 321. — (i) Tom. X Oper. col. 264.

illum

AUCTORE
J. V. H.

illum memorabilem virum et esse et crescere cœperat, magno desiderio poscere et accipere episcopos et clericos pax Ecclesiæ atque unitas et cœpit primum et postea consecuta est... Similiter et ipsi ex illorum Sanctorum proposito venientes, Domini ecclesiis propagatis, et monasteria instituerunt; et studio crescente ædificationis verbi Dei, cæteris ecclesiis promotos fratres ad suscipiendum sacerdotium præstiterunt. Unde per multos et in multis salubris fidei spei et caritatis Ecclesiæ innotescere doctrina, non solum per omnes Africæ partes, verum etiam in transmarinis et per libros editos atque in græcum sermonem translatos, ab illo uno homine et per illum multis, favente Deo, multa innotescere meruerunt.

ut monstratur e monumentis cœvis:

B

22 Idem insinuat S. Doctor in lib. II. Retractionum cap. XXI (a) inquiens cœpisse suo tempore esse apud Carthaginem monasteria, quorum incolæ quidam jam Christi bonum odorem non spargebant: Omnes, ait, de Oper. monach. cap. XXVIII (b), petunt, omnes exigunt, aut sumptus lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretium sanctitatis, cum interea ubicumque in factis suis malis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine monachorum vestrum propositum blasphematur, tam bonum tam sanctum, quod in Christi nomine cupimus, sicut per alias terras, sic per totam Africam pullulare: Ex hisce testimoniis clarum fit S. Augustini tempore novellum fuisse monasticum institutum, quod ex Italia in Africam transmigraverat; maxime cum et Romæ non ita pridem cœpisset: nam S. Hieronymus Epist. ad Principiam Virginem, quæ vulgo Epitaphium Marcellæ inscribitur (c): Nulla, ait, eo tempore nobilium fœminarum noverat Romæ propositum monachorum, nec audebat, propter rei novitatem, ignominiosum, ut tunc putabatur, et vile in populis nomen assumere. Hæc ab Alexandrinis prius sacerdotibus, papaque Athanasio, et postea Petro, qui persecutionem Ariane hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonii adhuc tunc viventis, monasteriumque in Thebaide Pachumii, et Virginum ac Viduarum didicit disciplinam: nec erubuit confiteri, quod Christo placere noverat. S. Athanasius Romæ fuit circa finem anni 339, ibique octodecim menses moratus est; Petrus II, successor ejus, usque ad an. 378 Romæ fuit (d); hoc igitur intervallo adolevit institutum monasticum apud Occidentales; proinde vix ante baptismum S. Augustini, an. 387, Africa innotescere potuit.

C

adeo ut tum ipsa instituti novitas

23 Hæc ipsa novitas instituti monastici fecit, ut monachi, fervente persecutione, et quietius viverent, et effugerent facilius vim edictorum adversus Catholicos latam. Certe Bonifacius, episcopus Carthaginensis, in Concilio ibidem celebrato anno 525 (e) conquestus est, Liberatum primatem Provinciæ Byzacenæ multas molestias Petro abbati ejusque monachis creare, qui nec invidiæ flammam timuit accendere adversum servos Dei, quibus nihil est commune cum sæculo, congregationes pontificum, sicut pariter audivimus, frequenter adducens, et quotidianis minis Christi famulos inquietans; ut mutata vice, quos nec generalis ecclesiarum gravatio molestavit, pax ecclesiastica videatur affligere. Hæc tamen verba non ita intelligenda sunt, ut omnem persecutionem evaserint in-

columes monachi: nam ut omittam narrata monachorum martyria a Victore Vitensi, Victor Tununensis episcopus alia refert (f) ad consulatum III Zenonis Imp. an. 479; male quidem, cum Hunerici persecutio inceperit primum post ordinationem S. Eugenii Carthaginensis, an. 481, ut probat D. Ruinart, de Persec. Vand. P. II, cap. VII, n. 10.

24 Quæ tamen narrat facta, indubia sunt: Hunericus Vandalorum rex, persecutionem per totam Africam nimis insistens, Tubunnis, Macri Nippis, aliisque eremi partibus Catholicos jam non solum sacerdotes et cuncti ordinis clericos, sed et monachos atque laicos quatuor circiter millia exiliis durioribus relegat, et Confessores ac Martyres facit, Confessoribusque linguas abscidit. Quos Confessores quod linguas abscissis perfecte finem adusque locuti sunt, Urbs regia adtestatur, ubi eorum corpora jacent. Non facile quis ad concordiam reducat hos textus, nisi vel verba Bonifacii Carthaginensis ita intelligantur, ut quos generalis ecclesiarum gravatio minus molestaverat, pax ecclesiastica magis videretur affligere; vel eadem verba alludant ad postremam persecutionem Trasamundi, quæ in solum clerum sævisse videtur. Cæterum Tabraca, quo SS. Martyres confugerant, duo habebat monasteria, unum virorum, alterum fœminarum, ut tradit Victor. Est autem Tabraca, aut secundum Ptolemæum aspirata littera Thabraca, oppidum civium romanorum Numidiæ in ora maritima, inter Armaum et Tuscam fluvios (Plinius Hist. nat. lib. V, cap. III). Coloniam vocat Ptolemæus; quæ inter se non pugnant: multa enim, ait Steph. Morcelli (g), in municipia coloni deducti, præsertim milites confectis stipendiis, quos Augusti honesta missione misissent.

25 Sciscitante Barbaro inquisitionibus et muneribus crebris, quod gestum erat (scilicet fuga servorum ad monasterium) celari non potuit. Inveniens itaque jam non sua, sed Christi mancipia, conjicit in vinculis et variis tormentis Dei famulos insectatur; agens cum eis non tantum ut pariter miscerentur, sed, quod gravius est, per rebaptisationis cœnum, fidei suæ ornamenta turparent. Vict. Vitensis lib. I, Hist. Pers. Vandal. cap. X. Sacriligum rebaptisandi morem ad Arianos manasse a Donatistis suscipiantur plures eruditi, quos citatus Franciscus Blanchinus Veron. De Vitis Roman. Pontif. (h). Hi enim ne continuo diceverint in Africæ angulo delitescere, Arianos suis erroribus inficere conati sunt. Huic opinioni fidem adstruunt illa, quæ S. Augustinus variis locis dicit de Ariatorum et Donatistarum consensione, Epist. XLIV al. CLXIII (i): Sane, inquit, quoniam nescio quando audieramus, Arianos, cum a communionem Catholica discrepassent, Donatistas in Africa sibi sociare tentasse; ad aures mihi hoc ipsum frater Alypius suggestit.

26 Similia habet lib. III contra Cresconium Donat. cap. XXIV (k), et Epist. CLXXXV al. X (l) dicit S. Doctor Gothis sive Vandalis sociatos fuisse Donatistas: Ut ergo breviter insinuem Dilectioni tuæ, (Bonifacio comiti) inter Ariatorum et Donatistarum quid intersit errorem, Ariani Patris et Filii et Spiritus Sancti diversas substantias esse dicunt: Donatistæ autem non hoc dicunt, sed unam Trinitatis substantiam confitentur. Si aliqui ipsorum minorem Filium esse dixerunt quam Pater est, ejusdem tamen substantiæ non negarunt. Plurimi vero in eis hoc se dicunt omnino

D

clade monachos liberaverit.

E

Inventi SS. Confessores adiguntur ad rebaptisationem;

F

qui error a Donatistis

(a) T. I Oper. col. 49. — (b) T. VI Oper. col. 498. — (c) T. I Oper. p. 122. — (d) Lart de vérifier les dates. Patriarch. d'Alexandrie. — (e) Labbe tom. IV Conc. col. 1643. — (f) Ap. Canis. Antiq. Lect. tom. I, p. 324. Edit.

Basnag. — (g) Afr. Christ., tom. I, p. 293. — (h) Tom. III, p. 12. — (i) T. II Oper. col. 103. — (k) T. IX Oper. col. 454. — (l) T. II Oper. col. 643.

credere

A credere de Patre et Filio et Spiritu Sancto, quod credit Catholica Ecclesia. Nec ipsa cum illis vertitur quæstio; sed de sola communione infelicitè litigant, et contra unitatem Christi rebelles inimicitias perversitate sui erroris exercent. Aliquando autem, sicut audivimus, nonnulli ex ipsis volentes sibi Gotthos conciliare; quando vident eos aliquid posse, dicunt hoc se credere, quod illi credunt. Sed majorum suorum auctoritate convincuntur, quia nec Donatus ipse se credidisse asseritur, de cuius parte se esse gloriantur. Donatistæ videntur paulatim deflexisse a doctrina majorum suorum, et ad Arianam perfidiam inclinasse, præcipue quæ Gothos, qui, Hispanis occupatis, Africæ jam imminabant, sibi conciliarent; primum est igitur conjicere vicario conatu errores sibi communicasse, ut Donatistæ per ambages Trinitatis Sanctissimæ mysterium confiterentur, et Ariani rebaptisationem adoptarent.

ad Arianos derivatus videtur.

27 Sunt tamen qui putant ab Eunomio derivatum ad Arianos rebaptisationis errorem; Philostorgii enim excerpta quæ supersunt (a) tribuunt Eunomio erroris initium: Ὅτι, φησὶ, ἐπὶ τοῦ Εὐνομίου τοσούτων τῶν ἐξηγῶν ἀπέκρινον, ὡς μήτε βέλτερον αὐτῶν, μήτε χειροτονίαν προέλεθαι. Eunomiani, ut scribit Philostorgius, ab hæresibus supra memoratis (Arianorum) tantopere abhorruerunt, ut nec baptisma eorum, nec ordinationem admitterent. Ex verbis Philostorgii deducit Bencinus in Notis ad Vitas Rom. Pontif. Anastasii (b), Eunomium universim promovisse rebaptisationem et reordinationem omnium, qui sive ex religione Catholica, sive ex aliis sectis ad ipsum adveniebant. Textus Philostorgii agit solum de Arianis, qui in varias sententias descissi sunt. Non solvit itaque Philostorgius difficultatem rebaptisationis, præcipue cum S. Augustinus, lib. de Hæresibus (c) dicat: Rebaptisari ab his (Arianis) Catholicos novimus, utrum et non Catholicos, nescio. Non itaque videtur ex eodem fonte Arianorum et Eunomianorum rebaptisationem manasse; hi solum Arianum baptisma, illi Catholicorum ita excludebant, ut S. Doctor dubitaverit, num sacramentum Catholicorum excluderent. Quod tandem monstrat Bencini conjecturam infirmo inniti fundamento, sunt mortales inimicitie, quæ inter utramque sectam ardebant, teste Philostorgio l. c. ut non facile altera ab altera aliquid mutuatum habere voluerit. Probabilior itaque mihi eorum opinio est, qui Arianam sententiam de rebaptisatione ad Donatistarum communionem referunt: maxime quia præ cæteris in Africa a Vandalis occupata impius ille furor desævit.

SS. Confessores variis suppliciis affliguntur,

28 Apud Vandalos igitur præcipua nota desertæ fidei erat rebaptisari, ut passim monstrat Victor in sua Historia. Vandalus itaque conjicit in vinculis et variis tormentis Dei famulos insectatur, agens cum eis non tantum ut pariter miscerentur, sed quod gravius est, per rebaptisationis cœnum fidei suæ ornamenta turparent. Pervenit hoc ipsum usque ad notitiam Geiserici regis, qui præcepit, ut tandiu implacabilis herus servos affligeret, quamdiu illius succumberent voluntati. Jubet in modum serrarum fustes robustos veluti palmatos cum stirpibus fieri, qui quotientibus tergis non solum ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remaneret. Qui dum sanguis efflueret, et dissipatis carnibus viscera nudarentur, sequenti die, Christo medente, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius et multo factum

(a) Hist. Eccles. Eusebii, tom. III, p. 523. Edit. Henr. Vales. Amstel. an. 1695. — (b) Blanchin. De Vit. Rom. Tomus VII Octobris, Pars Posterior.

est tempore, et nulla plagarum vestigia videbantur, Sancto Spiritu subinde curante. Post hoc artantur maxime dura custodia, compedeque crudeli extenduntur. Quibus cum Dei servorum visitantium non deesset frequentia, videntibus cunctis, ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum hoc et voce omnium celebratur, et nobis ille, ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse.

29 In observationibus ad textum Victoris infra explicamus quid per fustes veluti palmatos intelligendum sit. Tillemontius (d) dicit duo Mss. referre hæc supplicia ad quatuor fratres, non vero ad Maximam, in margine citans pag. 156-157 editionis Historia: persecutionis Vandalicæ D. Ruinart. Verum citata Mss. teste laudato D. Ruinart, nupiam insinuant Maximam hæc supplicia non subisse, sed ipsam solum miraculo fuisse curatam, dein solum artatam dura custodia, cuspedeque crudeli extensam. Quod supplicium soli etiam Maximæ tribuit Lect. VI Offic. prop. SS. Ord. Erem. S. August. Antv. Plantin. an. 1674. Varia lectio proveniebat et corrupto adverbio maxime, quod in Maxima mutaverat librarii oscitantia. Post hoc artantur maxime dura custodia, unus vel alter substituit: Post hoc artatur Maxima dura custodia. Cæterum Theodorici Ruinart lectionem probat Ado, qui singula supplicia et curationes singulas, tum quatuor fratribus, tum Maximæ tribuit; et Usuardus scribit: Qui pro constantia fidei catholicæ primum nodosis fustibus cæsi et usque ad ossa laniati, cum multo tempore talia paterentur, sequenti die incolumes reddebantur. . . . Passa est etiam Maxima Virgo cum eis. Unde satis apparet omnibus et passiones et prodigiosam sanationem esse adscribendas. Multa occurrunt in Victoris Historia miracula, quæ ejusmodi sunt, ut coram populi frequentia gesta, iis testimoniis nitantur ut omnem prudentem timorem oppositi erroris excludant. Hic Catholicorum adest frequentia, adest confessio ipsius custodis, interposita sacramenti religione, firmata: quæ omnia ipsis testibus viventibus cum scripta sunt, nihil est quod ad eorum veritatem desiderari possit.

AUCTORE J. V. H.

sed mirabiliter sanantur.

§ IV. Sanctorum Martyrum relegatio in desertum; illorum mirabilis prædicatio, et Mors. De S. Maxima.

Sancti, quos tormenta non vicerant, quosque Deus inflictiis penis ab inimicis vindicaverat, exilio, Maxima excepta quæ libertati suæ reddita est, relegantur in desertum Mauritanicæ, quod Capra Picta nuncupatur. Non alia mihi occurrit notitia istius deserti, quam quæ apud Victorem Vitensem reperitur. Videtur nihilominus desertum illud situm esse in interiore Mauritanica versus meridiem, quem illic, ait Victor, antea a nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata. Si in Mauritanica, Romanis olim subjecta, fuisset desertum Capræ Pictæ, mirum esset nullum episcopum vicinum illuc se contulisse aut alios submisisse, qui his populis evangelium annuntiarent. Aliquid forsitan lucis aspergere posset quæstioni topographica, quod Faustus Buronitanus Victori Vitensi retulit de miraculis, quæ Deus ad tumulum SS. Martyrum operabatur; si nempe e situ civitatis Buronitanæ aliquid conjicere liceret de præfato deserto; sed nulla vicissim Buron-

SS. Confessores, in deserto Capræ Pictæ deportati,

Pont., t. III, p. 14. — (c) T. VIII Oper. col. 18. — (d) Mém. pour servir à l'hist. ecclési., t. XVI, p. 529, not.

AUCTORE
J. V. H.

niz civitatis notitia est, præter hunc locum Victoris, satis incertum: nam D. Ruinart, in notis ad Victoriam Vitensem n° 39 suspicatur legendum Buconitanus aut etiam Buritanus pro Buronitanus; ex quibus omnino incertam esse hanc qualemcumque civitatem, manifestum fit, ut ex Buronia, Buconia, aut Buria divinare non liceat viciniam deserti Capræ Pictæ; maxime cum ipse Faustus potuerit longius abesse a sua cathedra, nullis episcopis tunc exulantibus, ut narrat Victor Hist. Pers. Vandal. l. I, c. VII. Ex dictis consequitur infirmo niti fundamento conjecturam Theod. Ruinart, Steph. Antonii Morcelli, qui ex Victoris Historia deducunt Buroniam civitatem fuisse in Mauritania aut in ejusdem finibus sitam. Et hic quoque, errore probabilis calami, trium Martyrum memoriam coli dicit, quamvis fuerint quatuor, scilicet Martinianus, Satorianus et duo eorum germani.

incolas ad fidem convertunt

B

31 Sancti, ut jam diximus, deducti fuerant in regionem, ubi antea a nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata; Christum itaque annuntiant, et ingentem populi multitudinem ei lucrificiunt. Ut tamen imbre sacri baptismatis rigarentur, presbyter et ministri rogantur. Nescio qualem hic observationem intercalat Tillemontius (a), quasi severior olim fuisset Ecclesie disciplina in permitienda laicis baptismi collatione, quam nunc est; neque video quid oblique perstringat. Interea constans fuit Ecclesie doctrina de validitate baptismi a quocumque debite collati, ut monstrat Tertullianus Afer lib. de Baptismo cap. XVII (b) et Historia S. Athanasii pueri baptisantis, quam refert Rufinus anno 410 defunctus (c). Constans quoque fuit Ecclesie disciplina, ut extra necessitatis casum nulli laico liceret baptismum conferre. Id solum in disciplina Ecclesie mutatum est, ut episcopi præ presbyteris aut diaconis frequentius solemniter olim baptisarent. Quod si hujusmodi variationem disciplinæ insinuare voluit Tillemontius, facile cernitur loco non suo observationem fuisse interpolatam. Martyres ut Mauris baptismatis gratiam procurarent, mittunt legatos, ait Victor Vitensis cap. XI, per itinera deserti: pervenitur tandem ad civitatem romanam: rogatur episcopus, ut presbyteros ac ministros credenti populo destinaret.

quare petunt presbyterum e civitate

C

32 Cardinalis Baronius tum in Martyrologio Romano et annotationibus eidem subjectis hac die, tum in Annalibus ad annum 456, § XIV, cui ad stipulatur Pagius ibidem § XI, nullatenus dubitat quin nomine civitatis romanæ veniat ipsa Roma, et proinde concludit legationem fuisse directam ad Papam. Varias Cardinalis Baronius ex hoc facto Annalium loco citato deducit consequentias, imprimis Martyres nostros ex Romana Urbe fuisse captivos, et unde venerant, petiisse ministros: vel potius voluisse ex ipso limpidissimo fonte petere catholicæ fluentis doctrinæ. Constat autem episcopos qui his temporibus erant in Mauritania, a S. Leone Romano Pontifice admoniti esse, ut ecclesiasticam observantiam custodirent. Jam § I hujus Commentarii vidimus, probabiliter Martyres non fuisse e numero captivorum Romanorum, quod maxime urget doctissimus Annalista, qui eos passos opinatur anno 456. Dein epistola S. Leonis, qua increpat non omnes, sed quosdam episcopos Mauritanie Cæsariensis, præcedit hunc annum; capta enim anno superiori 455 a Geiserico Roma, nihil potuit, ut ait Pagius loco citato post istam cladem circa Africanas Ecclesias statuere et ordinare,

quia ut notat Victor citatus, post mortem Valentiniani, qui partem Africæ possederat, Geisericus totius Africæ ambitum obtinuit. Quare nulla ibi judiciorum forma, nullus consecrationis sacerdotalis ordo, de quibus loquitur Leo in ea epistola, constitui potuit: ideoque ea, cum adhuc potiretur Mauritania Valentinianus, scripta fuit. Non itaque subsistunt deductiones Baronii.

33 Unde alii, inter quos Steph. Anton. Morcelli in sua Africa Christiana (d), civitatem romanam interpretantur, Catholicam et Romanis moribus viventem: utramque certe significationem capit vox Romanus in Africa. Priorem interpretationem probat Victor Vit. l. I, Hist. Pers. Vandal. cap. XIV: Theodoricus regis filius volebat capite truncari Armogastem; prohibuit vero Jocundus presbyter Arianus dicens: Poteris eum diversis afflictionibus interficere. Nam si gladio peremeris, incipient eum Romani Martyrem prædicare. Ubi Catholici vocantur Romani. Alteram interpretationem nobis præbet S. Augustinus in Ep. XXXV, al. CLXIX, ubi Hipponem regium vocat civitatem Romanam; quo nomine venit quoque apud eundem S. Doctorem in l. II contra Iulian. Petilianum (e): Ita ut cujusdam diaconi nostri farnarius inquilinus domnædii sui (id est domini ædium, quæ vox opponitur vocabulo inquilini. Confer (f) Enarr. in Ps. XXXVIII, num. 21) panem incoctum abjecerit, eique nulla exilii lege damnato, communicationem non solum in civitate romana, sed etiam in patria sua; nec solum in patria sua, sed etiam in domo sua negaverit. Hæc ex ipsa Africa desumptæ loquendi formulæ sufficiunt, ut non adigamur civitatem romanam ipsam Romam interpretari, nec proin ad Romanum Pontificem directam fuisse legationem, de qua agit Victor in sua Historia. Dein cum Afri probabiliter fuerint Martyres nostri, pronum est conjicere ad Afros episcopos se legatos misisse; tum quia facilius recursum erat, tum quia auxilium a finitimis petere magis in promptu. Quod si Romani Pontificis opem implorasset, potius ille episcopum quam presbyterum submitteret (g). Secutum martyrium satis explicatur a Victore.

34 S. Maxima, ut constat ex ejusdem Historia, coronæ Martyrum particeps non fuit. Nam post supplicia apud priorem herum tolerata, libertati reddita fuit. Quæ nunc, ait Victor l. I, Hist. Vandal. Pers. c. II, anno 487, scribens, superest virgo, mater multarum virginum Dei, nobis etiam nequaquam ignota. Latet autem nos annus ejus obitus; cum solum sciatur anno 487, quo scribebat S. Victor, adhuc vixisse. Minus dubium est S. Maximam in Africa obiisse, quamvis rem inficiari conati fuerint aliqui eruditii in Gallia, eamque in diocesi Foro-Julienensi (Fréjus) vitam finisse commentati sint, uti habemus ex epistola Ms. P. Caroli Fabri nostri, Avenione directæ ad P. Danielem Papebrochium, quæque extat inter reliquias manuscritorum Bollandianorum, in bibliotheca regio-burgundica. Infirmitate certe sunt eorum opinionationes, quæ nituntur primum silentio Victoris de loco obitus S. Maximæ; sed hoc ipso satis insinuat Victor eam pedem ex Africa non extulisse: nam si in Galliis perfugium quaesivisset, Victor rerum Africanarum optime gnarus, nec ignorasset nec tacuisset S. Virginis iter.

35 Alterum quod objicitur, est testimonium ipsius Victoris, qui narrat in Passione SS. VII Monachorum § II (quæ etiam a quibusdam l. v. Hist. Pers. Vand. conjungitur) anno VII regni Hunerici, anno

D

Romanis moribus et pue vivente.

E

S. Maxima liberata videtur vixisse

F

in aliquo monasterio Africa,

(a) Mém. pour serv. à l'hist. ecclési., tom. XVI, p. 531. — (b) Edit. Pamel. Plantiniana, p. 464. — (c) Cfr. Act. SS. ad diem II Maii, p. 188, et Tillemont. Mém. pour serv.

à l'hist., tom. VIII, p. 3 et 651. — (d) Tom. III, p. 173 ad an. 439. — (e) T. IX Oper. col. 269. — (f) T. IV Oper. col. 323. — (g) Mém. pour serv. à l'hist. ecclési., t. XVI, p. 531.

vulgari

A vulgari 484, Universa monasteria virorum vel puellarum sanctarum gentilibus, id est Mauris, cum habitatoribus donari regem præcepisse. Hinc deducunt S. Maximam, timentem pudicitæ, refugium quævisse; sed illo tempore saltem erat circiter quinquagenaria: jam ab annis xxiv martyrium subierat Martinianus; neque proveciorem ætatem illi adscribimus, si a servitute liberata, annos circiter xxv assignamus. Alteram ergo, eamque Mauricam servitutem subierit, S. Virgo, aut etiam, si libuerit, sese occultaverit, nihil est quod suadeat in Gallias navigationem: sed potius defuncto Hunerico anno 484, et cessante persecutione, S. Maxima sacrarum virginum dispersionem collegerit in aliquo desolatorum ipsiusmet Africæ monasteriorum, ubi sancte finem vivendi fecerit.

ac male a quibusdam ut soror S. Augustini habetur.

36 Fuerunt quoque nonnulli qui S. Virginem nostram fuisse sororem S. Augustini suspicati sunt, verosimiliter quia secundum spiritum et filia et soror S. Patris dici meretur. Nam quod ad carnalem cognitionem attinet, qui hujusmodi sanguinis nexum inter S. Augustinum et S. Maximam sibi fingit, omnes chronologicas notiones evertat, necesse est. Constat enim ex l. iii. Confes. c. iv (a). S. Monicam S. Augustini matrem, circa an. 370 viro suo Patricio orbatam, in viduitatis proposito permanisse: si nata igitur fuerit hæc ei soror hoc ipso anno, profecto cum redacta est ad servitutem Africa, sexagenaria fuisset Maxima; non igitur dicere potuisset Victor lib. 1 Hist. pers. Vand. cap. x. Maximam fuisse tunc corpore simul et corde decora, et Martinianum adolescentulorum sæcularium more conjugium affectasse et quæ sequuntur. Quin addendum esset, S. Maximam ad annos 117 saltem ætatis pervenisse, quod, quia miraculi instar habendum erat, minime tacuisset Victor. Cæterum hujus absurdissimæ opinionis nullum vestigium reperi apud scriptores Ordinis Eremitarum S. Augustini, qui tamen frequentes sunt in laudibus S. Maximæ Virginis, quam merito inter primarias Ordinis feminas computant.

PASSIO

SS. MARTINIANI ET SOCIORUM.

C Ex Historia Persecutionis Vandalicæ lib. 1, cap. x, Victoris Vitensis secundum editionem Ruinartii.

Vandalus jungit matrimonio Martinianum et Maximam servos;

a

b

c

d

Sed etiam Martyres quam plurimi fuisse probantur a. Confessorem autem ingens et plurima multitudo, ex quibus aliquos narrare tentabo. Erant tunc servi ejusdem Vandali b. Fuit autem hic Vandalus de illis, quos Millenarios c vocant. Martinianus, Saturianus et eorum duo germani: erat et quedam conserva eorum egregia Christi ancilla, nomine Maxima, corpore simul et corde fœcra. Et quia Martinianus armifactor erat, et domino suo satis videbatur acceptus et Maxima universæ domui dominabatur; creditur Vandalus, ut fideles sibi magis memoratos faceret famulos, Martinianum Maximamque conjugali consortio sociare d. Martinianus adolescentulorum sæcularium more conjugium affectabat; Maximaque jam Deo sacra, humanas nuptias refutabat.

(a) T. I Oper. col. 90.

2 At ubi ventum est ut cubiculi adirentur secreta silentia, et Martinianus nesciens quid de illo decreverat Deus, maritali fiducia quasi cum conjuge cuperet cubitare, viva voce ei memorata famula Christi respondit: « Christo ego, o Martiniane frater, membra mei corporis dedicavi, nec possum humanum sortiri conjugium, habens jam celestem et verum sponsum. Sed dabo consilium: si velis, poteris et ipse tibi præstare, dum licet, ut cui ego concupivi nubile, delecteris et ipse servire. » Ita factum est, Domino procurante, ut obediens virgini etiam adolescens suam animam lucraretur. Nesciente igitur Vandalo spiritalis secreti commercium, compunctus atque mutatus Martinianus, etiam suis fratribus persuasit, ut thesaurum, quem invenerat, haberent, utpote germani, communem.

3 Conversus itaque, cum tribus fratribus suis, Dei quoque puella comitante, nocte clam egredientes e Tabraceno monasterio, cui præerat tunc nobilis pastor Andreas f, sociantur. Illa vero haud procul monasterium incoluit puellarum g. Sciscitante igitur barbaro inquisitionibus et muneribus crebris, quod gestum erat celari non potuit. Inveniens itaque jam non sua, sed Christi mancipia, conjicit in vinculis, et variis tormentis Dei famulos insectatur; agens cum eis non tantum ut pariter miscerentur h, sed, quod gravius est, per rebaptisationis cœnum fidei suæ ornamenta turparent i. Pervenit hoc ipsum usque ad notitiam Geiserici regis, qui præcepit, ut tamdiu implacabilis herus servos affligeret, quamdiu illius succumberent voluntati.

4 Jubet in modum serrarum fustes robustos velut palmatos cum stirpibus fieri k, qui quatiens tergis non solum ossa confringerent, sed etiam terebrantes aculei intrinsecus remanerent. Qui dum sanguis efflueret, et dissipatis carnibus viscera nudarentur, sequenti die, Christo medente, semper incolumes reddebantur. Hoc sæpius et multo factum est tempore, et nulla plagarum vestigia videbantur, Sancto Spiritu subinde curante. Post hoc artantur maxime dura custodia l, compedeque crudeli extenduntur. Quibus cum Dei servorum visitantium non deesset frequentia, videntibus cunctis ingentium lignorum putrescens soluta est fortitudo. Miraculum hoc et voce omnium celebratur, et nobis ille, ad quem custodia pertinebat, cum sacramento testatus est ita fuisse m.

5. Ast ubi Vandalus virtutem neglexit cognoscere divinam, cœpit in domo ejus vindicatrix ira grassari. Moritur ipse simul et filii; familiæ atque animalium, quæcumque optima erant, pariter intereunt. Remanens itaque domina vidua, marito, filiis et substantia destituta, servos Christi cognato regis Sersaoni gratia muneris offert. Qui cum eos utpote oblatos cum gratulatione nimia suscepisset, filios et domesticos ejus Sanctorum merito male cœpit dæmon variis motibus agitare. Ex ordine ille cognatus, ut gestum erat, suggerit regi. Decernit statim rex cuidam gentili regi Maurorum, cui nomen inerat Capsur, reliquandos debere transmitti n. Maximam vero Christi famulam confusus et victus propriæ voluntati o dimisit; quæ nunc superest Virgo, mater multarum virginum Dei, nobis etiam nequaquam ignota. Pervenientes autem traduntur memorato regi Maurorum, commanenti in parte eremi, quæ dicitur Capra Picta p.

6 Videntes igitur Christi discipuli multa apud gentiles illicita sacrificiorum sacrilegia, cœpe-

D

sed hæc conservo suo suadet castitatem et fugam:

delecti in monasterio Tabracensi dicitur torquentur,

e

f

g

E

h

i

et mire a tortura sanantur:

k

l

F

m

ipso Vandalo persecutore morte punito, traduntur Mauris,

n

o

p

quos a fœdibus Christi convertunt;

runt

A runt prædicatione et conversatione sua ad cognitionem Domini Dei nostri barbaros invitare; et tali modo ingentem multitudinem gentilium barbarorum Christo Domino lucraverunt, ubi antea a nullo fama Christiani nominis fuerat divulgata. Tunc deinde cogitant quid fieret, ut ager jam cultus et ingraminatus vomere prædicationis, euangelicum susciperet semen, et imbre sacri baptismatis rigaretur. Mittunt legatos per itinera distenta deserti: pervenitur tandem ad civitatem romanam q: rogatur episcopus, ut presbyterum ac ministros credenti populo destinaret. Explet cum gaudio quod petebatur pontifex r. Dei construit ecclesia, baptisatur simul multitudo maxima barbarorum et de lupis grex fœcundus multiplicatur agnorum.

unde iratus
Geisericus
illos morti
tradit.

7 Hoc Geisericus relatione sua renunciat Cap-sur. De qua re surgens invidia jubet famulos Dei ligatis pedibus post terga currentium quadrigarum inter spinosa loca silvarum pariter interire; ut ducta atque reducta dumosis lignorum aculeis innocentium corpora carperentur, ita deligati, ut exitum suum invicem perviderent. Qui cum vinciti, currentibus indomitaeque, plangentibus Mauris sese mutuo conspicerent s, vale sibi in angusto fugæ unusquisque ita dicebat: Frater, ora pro me; implevit Deus desiderium nostrum. Taliter pervenitur ad regnum celorum. Itaque orando atque psallendo, gaudentibus Angelis, pias animas emisere. Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia mirabilia Jesus Christus Dominus noster operari. Nam nobis beatus quondam Faustus Buronitanus episcopus t attestatus est cæcam quamdam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens.

ANNOTATA.

a Quas editioni suæ subjicit variantes lectiones Ruinart, e Congreg. S. Mauri monachus Bened., et nos textui nostro subjicimus: Sed etiam martyria quam plurima esse... ex quibus aliqua, etc. — Dixi num. 4 et seq. hoc exordium indicare probabilius tempus martyrii, quod circa annum 459 accidisse videtur.

C b Fuit autem... vocant: parenthesin credo; unde rectius fuit phrasis: Erant tunc servi cujusdam Vandali,.... Martinianus, etc.

c Millenarii vocabantur illi qui millenis viris præfecti erant; χιλιάρχους eos vocat Procopius (a), qui hanc divisionem Geisericus tribuit, quamvis in usu fuerit apud alios Germaniæ populos, ut notat Felix Papencordt in sua Historia Vandalorum (b); dicitque Millenarios teutonice lingua vocari Thunsundifaths. Procopius l. c. dicit in exercitu Geisericus fuisse hujusmodi millenarios octoginta, ut habere sub signis LXXX bellatorum millia crederetur. Sub superiori tempore Vandali atque Alani non excedere dicebantur L millia. Δόκην παρέχον ὁπῶ οἱ μυριάδας συνίναι τῶν στρατευομένων λέων· καίτοι οὐ μᾶλλον ἢ ἐξ μυριάδας πέντε τὸ τῶν Βανδύλων καὶ Ἀλανῶν πλῆθος ἐν γὰρ τῶ πρόν χρόνῳ ἐλέγτο εἶναι.

d Confer dicta de hoc matrimonio in Commentario prævio num. 8.

e Monstravimus Comm. præv. n. 18, qua ratione excusari possit horum servorum fuga.

f De Tabraca urbe et Andrea abbate actum in Commentario prævio num. 18 et 24.

(a) De Bello Vandal., lib. i c. v. p. 334. Edit. Bonn. an. 1833. — (b) Gesch. der Vandal. Herrschaft in Africa, p. 224

g Origines monasticas in Africa, utcumque indagatas, reperies in Comm. præv. n. 21 et seqq.

h Ex his liquet Vandalum voluisse, ut initum matrimonium consummarent SS. Martinianus et Maxima: sperabat scilicet, voto pessumdato, facilius ad hæresim alliciendos.

i De Arianis rebaptisantibus egimus in Commentario prævio num. 25 et sequentibus.

k Hunc locum ita gallice vertit Tillemontius (c), quem alii dein secuti sunt: On fit donc faire de gros bastons pleins de dents comme une scie et de pointes aisées à rompre, comme celles qu'on voit au bout des feuilles de palmier. Fustes nempe robustos velut palmatos, reddidit, fustes asperos in serræ modum et plenos aculeis fragilibus, prout in extremitate foliorum palmæ conspiciuntur. Non assecutus est Tillemontius vim vocis palmare, quia neglexit quod sequebatur, stirpibus. Palmare apud Columellam de re rustica lib. xi, cap. ii in fine, significat ligare: palmare, ait, hoc est materias alligare. Hic igitur apud Victorem intelligendi sunt fustes, aut circumligati stirpibus, aut truncatis ramis asperi, quorum aculei tebrantes intrinsecus remanebant. Sic Victorem intellexere Ado et Usuardus, cum uterque narrat SS. Martyres nodosis fustibus cæsos et usque ad ossa laniatos: fustes enim simpliciter nodosi carnem non laniassent.

l Jam supra n. 29 dixi plures codices pro maxime legisse Maxima: unde factum est, ut non pauci uni S. Maximæ id genus supplicii tribuerint.

m Ex hoc loco, quemadmodum ex aliis plurimis, qui frequentes in libris de Persecutione Vandalica occurrunt, videre licet miracula a Victore nostro relata idoneis affirmari testibus: hic lignorum putrescens fortitudo, videntibus cunctis, et ipso carceris custode, interposita sacramenti religione, confirmante, accidisse narratur.

n Magna erat, regnante Geisericus, Vandalos inter et Mauros amicitia, quæ dein sub Hunerico, Guntamundo et Trasamundo atrocissimis bellis turbata fuit. Mauri traditos fuisse quatuor millia nongentos septuaginta sex episcopos, presbyteros, diaconos et alia Ecclesiæ membra, qui ad exilium eremi destinabantur, refert Victor lib. ii, cap. viii; etenim cap. sequenti: Congregantur, inquit, universi in Suceensem et Larensem civitates; ut illuc occurrentes Mauri sibi traditos ad eremum perducerent.

o Multi codices habent victum Vandalum propria voluntate dimisisse; sed præferenda est Ruinartii lectio, utpote quam confirmatam reperimus ab Adone qui Maximæ martyrium sic prosequitur: Ad quod miraculum, Maxima Christi famula, suæ libertati dimissa, mater postmodum multarum Virginum Dei effecta, etc.

p Jam diximus Comm. præv. n. 30 ignotum nobis esse situm deserti Capræ Pictæ. Felix Papencordt (d) in sua Historia Vandalorum in Africa censet Capram et Capram Pictam unum eundemque esse locum; verum situm non proprius designat.

q Per civitatem romanam hic intelligendam esse civitatem catholicam, diximus Comm. prævii n. 32 et seq.; unum addam, id mea sententia manifestum fieri ex ipso Victoris textu, dicit enim: Mittunt legatos per itinera distenta deserti: pervenitur tandem ad civitatem romanam. Hic nempe non videtur aliud obstaculum perveniendi ad civitatem romanam, quam distenta deserti; procul dubio si Roma adeunda fuisset, nec omisisset scriptor pericula maris enarrare.

et seq. — (c) Mém. pour servir à l'hist. ecclési., tom. XVI, p. 527. — (d) Gesch. der Vand. in Africa, p. 243.

A r Variam hic esse lectionem recte animadvertit Theod. Ruinart. Rhenanus codex quidem cum nostro textu convenit, nisi quod pro construitur habeat constituitur. Colberti codex primus: Expletum est cum gaudio, quod petebatur. Ordinatur pontifex, etc. Sic fere habet alter Colberti codex; sed Lorichius: Expletur gaudio ob id quod petebatur pontifex Dei. Construitur ecclesia, etc.

s Qui cum vincti, etc.; Chiffletius et alii tres editi: Qui cum e vicino currentibus Mauris sese mutuo conspicerent: Vale, etc. Sic etiam legisse videtur Ado, qui loco jam laudato sic habet: Vicino currentibus indomitis equis, Vale sibi, etc.; nihil dicens de Maurorum plactu. Sed et pro plangentibus Mauris, aliqui codices habent, plaudentibus Mauris. Utraque lectio ferri potest. Nam barbari illi, vel quod, ut supra dictum est, ad fidem essent conversi, vel naturali omnibus hominibus commiseratione, ut alias saepius in Martyrum agonibus evenit, ægre poterant videre homines tam atroci supplicio afflictos, maxime quod illud adeo patienter ferrent Martyres. Plaudere etiam poterant præ gaudio, quo affici solebant homines, cruentorum spectaculorum certaminumque avidissimi. Hæc Theod. Ruinart.

t Ex hoc Victoris loco insinuari putat Stephanus

(a) Afr. Christ., tom. I, p. 110. — (b) Baluz. Suppl. Conc. Labbei col. 242. — (c) Ibid., col. 208. — (d) Labbe, tom. VI Conc. col. 148. Hæc nempe epistola scripta a Guloso et cæ-

teris episcopis Provinciae Proconsularis ad Paulum patriarcham C. P. in concilio Lateranensi an. 619 recitata fuit.

Morcelli (a), existisse in Mauritania, nec longe a Tabraca, civitatem, Buroniam nomine, cujus episcopus Faustus fuerit. Sed Comm. præv. n. 30 diximus de situ hujus civitatis nihil erui posse e Fausti testis oculati præsentia. Theod. Ruinart, annotat quod pro Fausto aliqui Faustinum scribant, et pergit: Major est difficultas de ipsius sedis nomine. Omnes fere habent, Buronitanus. Legendum forte Buconitanus. In Collat. Carthag. c. 198 (b) adfuit Donatus episcopus Bucconiensis ex parte Donatistarum. Bucconia autem urbs eras Numidiæ: nam inter hujus provinciæ episcopos recensetur in Notitia Africana Vitalianus Buccuniensis. Anonymus Ravennas inter urbes Mauritaniam, quam Galditanam appellat, lib. III, n. 2, Turrem-Buconis memorat. An ex ea Buconitanus dictus est episcopus? Porro Colb. 2 Lorichius et alii habent Burunitanus. Adfuit in Collatione Carthaginensi cap. 133 (c) Donatus episcopus plebis Buritanæ; quam urbem incertæ provinciæ fuisse dicit Norisius in censura Garnerii, quamvis eam ad Proconsularem pertinuisse suspicetur, eamque ipsam esse, cujus episcopus Cresciturus Busitanus subscripsit synodice in Concilio S. Martini actione II (d). Sed hic episcopum aliquem e Mauritania indicare, uti videtur, Victor voluit.

DE S. JUNIANO ANACHORETA, ET DE EJUS MAGISTRO S. AMANDO

IN AGRO LEMOVICENSI IN GALLIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C § I. Cur de S. Amando Commodoliacensi hic agatur; distinguitur a S. Amando Genuliacensi; illius patria, ortus, et tempus mortis.

CIRCA ANNUM
D.

Quare de
S. Amando
Commodoliacensi hic
agatur.

Priusquam ad gesta Sanctorum Amandi et Juliani evolenda digrediamur, ratio danda videtur, cur S. Amandum Commodoliacensem ejusque discipulum Junianum uno capite fuerimus complexi. Negandum quippe non est, S. Amandum non præsentis die religiose coli, et ad XXV Junii de eo jam a prædecessoribus nostris altissimum actum fuisse. Verum quæ digesta illic fuerunt, aliquando omnino renovanda sunt. Cujus rei causa est, quod, cum Henschenius aggressus esset Vitam S. Amandi Genuliacensis, qui dicta die XXV Junii celebratur, illustrare, atque adeo examinandum suscepisset Sanctus ille Amandus distinctus foret a magistro S. Juniani, operi immortalis est. Inchoatum opusculum absolvendum admisit Papebrochius; at in suo quam in alieno opere sagacior, imperfectum Henschenianæ lucubrationis non attendit, et continuo S. Amandum Commodoliacensem cum Genuliacensi confundens, pauca apposuit, et qualemcumque descriptionem typis credidit excuden-

dam. Neque primi sumus in illa Henschenii et Papebrochii redarguenda opella. Jam pridem decessores nostri Pinius et Stillingus in Prætermis ad diem XXVI Augusti (a) mentem suam de hac manifestarunt his verbis: Apud nos tomo V mensis Junii, die XXV ejusdem mensis pag. 78 actum est de SS. Amando et Domnoleno Gimeliaci in Petragoricis, et ibidem e Vita S. Juniani Commodoliacensis, danda, ut ibi dicitur, ad XVI Octobris, profertur fragmentum de S. Amando Commodoliacensi: quod dum contuli cum lectionibus ejus supra allegatis, congruentiæ, quæ in his, et in isto fragmento occurrent, mihi suadent, in utraque narratione relucere S. Amandum Commodoliacensem: ut mirum appareat, tunc illud fragmentum ibi relatum fuisse, loco utique, prout nobis videtur, non suo. At de hoc Sancto, ac præsentis controversia tractari poterit in supplemento Operis, si posteris nostris videbitur. Verumtamen hic loci potius, quam in supplemento to-

(a) Acta SS., tom. V August., p. 762.